

Stockholm februari 2008, Efva Lilja:

Danskonst i skolan

Ett seminarium om vanvett i den vardagliga idyllen

Det är mycket i livet som framstår som obegripligt, märkvärdigt underbart eller fullkomligt vanvettigt. I dansen kan mycket av detta ta gestalt. Att möta barn i arbete med rörelsen som redskap för att synliggöra det pågående – är ett äventyr!

Först...

Vid sidan av mitt scenkonstnärliga arbete, har jag sedan slutet av 70-talet i perioder också arbetat med danskonst inom grundskolan. Mötet med barnet är för mig ett sätt att få dansen prövad, att få det jag vigt mitt liv åt – förutsättningslöst granskat. Vad står konsten för i våra liv?

Det är ofta i puberteten frågan om mening uppstår och många ifrågasätter livet självt. Varför finns jag? Vad är det för mening med just mitt liv? Vad ska det bli av mig? Jag ska prövas mot omvärlden och tvivel bytas mot förväntan. I denna process har konsten en otroligt viktig roll att spela – om vi bara gör det möjligt...

Jag vill ge er en bild av mina motiv, arbetsmetod och av det ögonblick när dansen tar gestalt. I den text jag skrivit som underlag för detta seminarium, har jag ”här och där” citerat mig själv ur mina tidigare böcker. Jag har också tagit med en hel del videoexempel för att låta bilder från dokumentationer av det arbete jag berättar om komplettera alla ord.

Jag kommer inte att säga så mycket om musik eller rum, bild, ljus, färg och annat som utgör byggstenar i den scenkonstnärliga gestaltningen. Istället har jag valt att koncentrera mig på kroppen, rörelsen, tanke och känsla. Jag kommer inte heller att prata om danslärarutbildning, danspedagogens roll, genus- och mångfaldsfrågor eller arbetsmarknad. Dessa frågor kan vi utveckla i det samtal vi ska ha senare. Jag kommer att tala om barns rätt att få del av dansen som konstform – i eget dansande och genom mötet med föreställningar.

Motiv

Vi bygger ett samhälle som förutsätter ett rationellt handlande. Vi upprättar ordningar och regler för vår samvaro. Vi formulerar lagar: juridiska, etiska, moraliska (uttalade eller outtalade), allt för att upprätthålla dessa ordningar. Så hårt kämpar vi för att erövra kontrollen, makten över våra liv. Det verbala språket är en del av detta. Vi lär oss alfabetet, grammatiken och utvecklar vår förmåga i tal och skrift. Några av oss blir bra på att uttrycka sig, andra blir hela tiden missförstådda och framstår som skrämmande obegripliga. Hela vårt samhälle bygger på denna definition av begriplighet. Ordet värderas högt och legitimerar vårt handlande, definierar rätt och fel. Har du inte ordet i din makt kommer du aldrig att ”räknas” och

ändå utgör ordet en så liten del av vår kommunikativa resurs. Det är rörelsen som ständigt finns där. Hela vår personlighet, vår känsla och längtan bor i den kropp som ger rörelsen. Det syns vad man tänker. Det är inte vad du säger, utan vad du gör, som ger dig ett svar.

Rörelsen låter sig inte kontrolleras och inordnas som ordet. Ett rörelsens alfabet är omöjligt då dess variabler är oändliga och avhängiga sitt kroppsliga ursprung. En otrolig frihet rymts i denna insikt. Vi är vår rörelse. Det lilla barnet påminner oss ständigt om detta. Rörelsen är det som kommunicerar behoven (hunger, förtvivlan, sorgen och skrattet). Så blir barnet äldre och härmar sig till ordet, till de av oss upprättade ordningarna, söker erövra kontrollen. Inhämtandet av kunskap blir ett lärande av vad som är rätt och fel. Facit är satt av oss. Av oss som är vuxna och vet... Misslyckandet finns där.

Hur hårt vi än kämpar för att upprätthålla de, många gånger av nödvändighet, upprättade ordningarna för vårt samhälles överlevnad, så misslyckas vi! Vi misslyckas för att vi i grunden är irrationella. Ingen av oss klarar att ständigt bete oss och handla rationellt. Att vara människa är större än så. Tänk på drömmen, denna outsinliga källa. Där tar vårt undermedvetna gestalt och visar oss på både det vi anar, söker och det vi inte vill veta. Här finns näring till den fantasi och kreativitet utan vilken allt avstannar. Ingen ordning utan kaos. Inga skapande människor för samhällets olika intresseområden utan denna källa - som inte på något sätt låter sig kontrolleras! Att inte acceptera facit utan ständigt ifrågasätta och söka de frågeställningar som ska ta oss vidare. Barnet vet mycket om detta men hur värderar vi dess sökande?

Vi måste tillhandahålla rum för det irrationella för att klara alla de krav som ställs på oss. För mig är detta rum konsten. Konsten som musik, bild, litteratur, film, teater eller dans. Här finns plats för dröm och längtan, för igenkännande och ifrågasättande, för byggandet av en identitet och bekräftande av ett jag. Här finns rum för allt det andra. I denna betydelse blir konsten livsviktig! Hur skrämmande - eller härlig - denna plats för det irrationella än kan framstå, är det bara vi som vuxna som kan ge den rum i barnets värld. Bara så kan vårt språkbegrepp, vår kommunikativa resurs utvecklas. Så hålls lusten levande och även olust ges den plats som kan vända den till något mera hoppfullt. Det är för detta vi ska legitimera konsten som en självklar del av vår egen, såväl som barnets vardag. Konsten har sitt egenvärde och ska inte omformas till pedagogiskt redskap, gruppdynamisk träning eller annan nyttoaspekt. Se det som positiva bieffekter! Njut i stället av dess egenart och oändliga möjligheter!

Varför?

Det vi brukar kalla verkligheten är en utmaning att leva. Vardagen är full av olika krav för oss alla att leva upp till. Det att klara av, vara duktig, lyckas, orka det som våra olika roller ålägger oss att göra. Vi kämpar på med mer eller mindre lyckat resultat. Vi lär oss och använder det vi lärt. Varför är det då så svårt?

För att ha ett gott liv behöver vi både vi och barnen de utmaningar som vardagen ger och rum där vi kan leva ut våra fantasier och behov som annars inte får plats. Rum där vi gör om verkligheten så att den blir till den verklighet vi vill att den ska vara. Det allra underbaraste vårdar vi i våra drömmar. Själv arbetar jag med att använda

dem. Så skapar jag mening i mitt liv. Hur gör du?

Vad får du för möjligheter att pröva och utveckla funderingar kring det som berör dig? Jag tror att en del av det som kan få oss att utvecklas till starka, kreativa, generösa, tänkande och kännande människor, handlar om mötet med det oförutsedda. Att vi får möta det vi inte omedelbart begriper eller kan förklara. Att vi får möta det som inte måste förklaras i ord utan kan upplevas och tolkas också med andra sinnen.

Framförallt tänker jag på betydelsen av att inte ta verkligheten för given. Att hålla frågan: varför? levande. Konst kan fungera som katalysator och tydliggöra olikheter och skillnader i verklighetsuppfattningen som en tillgång. Vad är det som gör att vi tror att vi vet? Så tänjer vi normalitetsbegreppet och skapar rum för förväntan. Allt är inte vad det ser ut att vara...

I konsten finns plats för dröm och längtan, för igenkännande och ifrågasättande, för byggandet av en identitet och bekräftande av ett jag. Konsten tar gestalt i det rum som är mellan det som var och det som ska bli. Det är där i mellanrummet allt utspelas och nya insikter skapas.

Dans

Vi känner alla olika former av dans. Det sociala dansandet, dans som tävling, som underhållning, som träning, som konst. Här delar jag mina tankar kring danskonst med er. Som konstnär har jag inget behov av genreuppdelning eller etikettering av stilar. Inom konsten använder vi de medel vi behöver för att nå målet – verket och den publika situation där detta ögonblick delas. I den konstnärliga processen kan uttryck från alla olika former av dans eller annan rörelse användas. Det är inte vad du gör, utan varför du gör det du gör – som gör det till dans.

Rörelsen äger en språklighet avläsbar också som kulturella koder: gestik, vårt sätt att gå, vårt sätt att förhålla oss till en omvärld. Men - vad är det som gör rörelsen till dans? Det är inte vad man gör, utan varför man gör det man gör. En vilja. Sen ska denna vilja inlemmas i en koreografisk form, ges ett rum, finna förhållandet i tid (rytm) och energi. Arbetet med att komponera utgörs av sådana sökanden efter sammanhang och pågår ständigt. Detta är en process jag kan dela, också med barn.

Barn förstår att en ordlös gestaltning fokuserar på känslöstryck och ger form och mening till det annars ogripbara. I arbetet med dans väcks vår tillit till en bredare definition av språkbegrepp och att det vi inte säger kan vara lika betydelsebärande som det vi uttalar i ord. Ur denna insikt etableras respekten för medmänniskan och vi blir inte bara bättre på att uttrycka oss utan också på att lyssna.

Språk definieras i våra ordböcker som det talade och skrivna ordet, med en definierad ordkunskap och med en grammatik för hur ordet ska användas för att nå sitt syfte av begriplighet. Dans är inte ett språk. Kroppens rörelse är inte kodifierad och definierad utifrån ett bestämt mål.

Rörelse kommunicerar utifrån en medveten eller omedveten avsikt. Kroppen är ständigt aktiv i sitt tilltal, men en rörelsens grammatik är omöjlig då dess variabler är oändliga och tolkningar alltid avhängiga dess kulturella, sociala men också rent kroppsliga ursprung. Vad är det då som kommunicerar en avsikt eller vilja? Vad är

det som gör att vi tror att vi vet?

Vi har väl alla varit med om att det kommer in en människa i ett rum, du ser och du tänker – fy f-n vilken människa! Eller, det kommer in en människa i ett rum, du ser och du tänker – Oh wow.. vilken människa! Inte ett ord har yttrats. Du ser och bildar dig en uppfattning utifrån hur hon presenterar sig fysiskt.

Vår snäva definition av språk till den ordbundna grammatiken är ett av den rationella världens handikapp. Så förlorar vi tro och förtröstan på vad vi egentligen vet. Kvar blir bara det vetande som är formulerbart i ord. Ett konservativt synsätt i en tid som borde förvaltas bättre. Vem vill veta? Vad?

Det är hur vi som vuxna förhåller oss till dessa frågor som ger eller fråntar barnet dess möjligheter. Det är vi som definierar den s.k. verkligheten. Vi formar värderingar och världssyn. I vår strävan efter rationalitet och kontroll begränsar vi vårt livsrum. Ordet dominerar all erkänd kommunikation. Språk utvecklas ur vårt behov av att kommunicera. När det vi vill säga inte är självklart och närvarande måste vi benämna det på något sätt. Om inte hästen står framför oss måste vi ha ett överenskommet ord för häst för att kunna tala om den. Jag vill att språk ska vara mer än en samling av ord. Vi säger: Svara! Förklara! Begrip! Ändå vet vi att ordet utgör en mycket liten del av vår kommunikativa resurs. Hur kan vi då värna en utvecklad definition av språk? Hur kan ett sådant förhållningssätt implementeras i skolans vardag?

Många konstnärer gör det mest privata allmängiltigt genom att erbjuda det mest sårbara gestaltat i objekt och miljö. Dessa förtingligade känslor och de konstruerade rumsligheterna, erbjuds betraktaren i möten som bara uppstår då vi som besökare bjuder tillbaka genom att relatera in i våra egna inre världar. Verket kräver interaktivitet. Vi blir alla kreativa medskapare. Med danskonst är det på samma sätt i mötet med betraktaren/publiken som mening uppstår. I arbetet med barn är en av avsikterna att ge dem redskap att formulera sin syn på den verklighet de lever och upplever. Som publik förvaltat hos den enskilde eller i gemensam diskussion och reflektion. Som utövare med iscensättande av egna ”sanningar”. Samtidigt som detta är ett bejakande av det subjektivt upplevda så är det också kritiskt reflekterande och många gånger argt. Vi tvingas alla ta ställning. Vad är det då som gör rörelse till dans? All rörelse är användbar. Än en gång: Det är inte vad du gör, utan varför du gör det du gör – som gör det till dans.

Nyfikenhet, förväntan, känsla och intuition är nödvändiga förutsättningar för en överlevnad, liksom för det åtråvärda vi kallar kreativitet. Den individuella förmågan, den enskildes kunskap utvecklas i en tilltro till just detta. Detta gäller oss alla – oavsett ålder.

Vem är ”normal”?

Normalt – vad är normalt annat än anpassat? Normen bjuder att vi håller oss inom ramarna för vad som är accepterat och definierat av konvention och tradition. Vi lär och anpassar oss för att på bästa sätt likna varandra. Vi betar oss normalt. Många är de barn som genom åren talat om för mig att jag inte är normal. Barn menar ofta att det som inte efterliknar det redan kända, det ”realistiska” uttrycket, är onormalt.

Den nyskapande konsten bryter normaliteten och lyfter fram annars dolda värden.

Den nyskapande konsten är inte anpassningsbar eller kontrollerbar. Den bryter mot konvention och tradition för att få oss att ompröva vår idé om oss själva och världen. I mötet med verket möter vi både oss själva och det omgivande. Våra tankar och upplevelser tar oss vidare mot nya insikter och ställningstaganden inför det pågående. Konstnärens reaktion på det sammanhang där hon/han befinner sig fysiskt och mentalt tar gestalt genom verket.

Genom konsten kan vi erbjuda rum för det ogripbara. Rum för längtan och förväntan, för missmod, aggressivitet eller glädje. Rum för det som inte låter sig inordnas. Konsten speglar såväl vår historia som vår samtid. Den nyskapande konsten riktar i sina bästa delar även blicken framåt. Det är viktigt då vi lever i en tid när det gäller att återuppväcka hoppet. Att åter tända blicken i de många ögon där den slocknat. Att få vara.

Ett minne

Vi sitter på bussen, bredvid varandra med ögonen öppna. Blicken riktad utåt medan tanken drar sig inåt. Vi sitter bredvid varandra i slutna, avskilda tankerum. Kontakt uppstår först när tanke möter tanke, när kroppen bredvid blir kännbar. Kontakt uppstår först när nyfikenhet vaknar och tanke riktar uppmärksamhet utåt, när kropp möter kropp, när den riktade rörelsen når ut med sitt tilltal och jaget får speglas i det gestaltade. När nyfikenheten vaknar. Ur den aspekten skiljer sig inte bussåkandet från konstupplevelsen.

Genom att mötet förutsätter nyfikenhet och vilja, är det bara så vår kreativitet tas tillvara. Vi blir alla medskapare av betydelse, mål och mening. Vi värderar, tycker och tänker. Som barn eller vuxen, kvinna eller man, rik eller fattig, turk eller japan, som konstnär eller publik. Olika. Vi ser olika på det som sker. Vi skapar olika betydelser, värderar olika mål olika. Så kan vi bli tydliga inför varandra och föra dialoger vidare. Nya processer uppstår. Vi går vidare, ut från en föreställning eller ett möte - förändrade. Dröm upphäver den linjära tidens giltighet, liksom det sceniska ögonblicket. Det är mänskliga tillstånd som iscensätts – av barn eller av vuxna.

Ett stort hot mot detta, utgörs av tillrättaläggandets hämsko. När lagom får råda och nyttoaspekt tar över. Vad är konst bra för? Så bedövar vi vårt medvetande och hänvisas till populariserad ofta kommersialiserad underhållningskultur med en helt annan målsättning. Lite lagom anpassat eller som redskap för något annat. I missriktad välvilja passiviserar människan och ligkiltighet tar över. En esteticerad yta med syfte att spegla publikens förväntan. Konst är inte möjligt utan ett krossande av denna putsade spegelyta. Vi måste våga se igenom. Ett slags igenkännande av vansinnet inom oss. Ett bejakande av såväl det fula som det vackra, av det våldsamma, av passionen eller av stillhetens alldeles egna poesi. Utan detta förlorar konsten sin mening. Barn förstår det.

Det finns det som inte låter sig definieras, ges klara konturer eller förklaras. Inte ens med pannlampa kan svar skönjas. Det är spännande! I arbetet med dansen ryms alltid ett mått av risktagande när den många gånger skenbara tryggheten lämnas till förmån för ett mer kreativt KAOS. I dansen får kroppen sitt rum, sitt fäste. Eller är det tvärt om? Sjung! Vi borde sjunga lite mer... Om vi lyssnar uppmärksam ska vi höra rörelsens klanglighet och rytm. Där finns också sången!

Varför ska allt förklaras, låta sig översättas, sönderplockas - som om det vore enbart ett kamouflage av något annat? VANVETT! Vi gömmer oss lätt bakom alla ord.

Min upplevelse av ord är ofta den av en hinna som täcker världen. Som imman på en fönsterruta, som det som döljer det verkliga och gör livet precis så overkligt att det går att hantera. Det ömtåliga i att vara människa klär sig i ord genom det vi kallar språk, skrift, litteratur, lagtext - ordningar. Men under allt detta utanpåverk klingar rörelsen - den intuitiva och den koreograferade. Människor lyser med olika lyskraft beroende på sin lyssnarförmåga. Rörelsen låter: viskar - ropar - vrålar. Vi smeker, vi tar, vi slår. Det är förmågan att vara närvarande i allt detta som betyder något. Även för mig har ordet självklart ett värde. Som ordet när vi skriver, som ordet när vi läser en bok, som ordet när vi omtumlade drabbas av poesins sprängkraft, som ordet jag hör mig själv uttala. Men var finns den språkliga balansen? Toleransen?

Danskonst i skolan

Vill vi möta barnet i dans, i barnets eget dansande, ska vi utgå från barnens erfarenheter. Vi måste lyssna. Den egna kroppens rörelser blir redskap för tanke och en ofta outtalad önskan. Barnen prövar, förkastar, vinner och inlemmar resultatet i en koreografisk form. Ett första (?) möte med dans som konstform. Om arbetet med dansen får börja där, utifrån barnets behov att uttrycka sig, vaknar motivationen för träning som en självklar konsekvens. Hur får jag kroppen att röra sig som jag vill, att följa min vision mot ett förverkligande? Träningen blir lustfylld eftersom den relaterar till ett mål jag själv valt. På vägen erövrar vi musiken, rytmen, koordinationen, den gruppdynamiska träningen, den fysiska styrkan, den intellektuella bearbetningen, en utvecklad jaguppfattning, den språkliga förståelsen. Ett äventyr! Det är en oerhört spännande process! Om bara vi visar att vi som vuxna vill lyssna till barnens erfarenheter kommer de också att vilja ta del av våra. Vi synliggör dessa i gemensamt arbete och/eller i föreställningar där dansens som konstform synliggörs.

Vi iakttar världen inifrån genom hål och öppningar i mer eller mindre väl skyddade fasader. Vi blir iakttagna av andra spanande utifrån och speglar oss i dessa blickar under vilka vår kropp långsamt får kontur och massa. Så växer vår uppfattning om oss själva. Du syns – alltså finns du. Du blir berörd. Någon slår dig och det gör ont. Någon smeker dig vällustigt och du ryser av njutning.

Alla iscensätter vi våra liv. Din roll i detta är att komponera den bit liv du ännu inte levit. Att skapa de bilder du ännu inte sett. Att sätta dessa bilder i relation till en omvärld och ge även de välbekanta koderna en ny kontext. Du använder dig.

För att kunna använda dig måste du, oavsett om du är barn eller vuxen, ha en aktiv självbild. Vem är du? I scenens värld kan du applicera denna självbild, förändra den, utveckla den, slå sönder den och bygga en helt ny av spillrorna. Koreografi är för mig att utforska, analysera och använda de verktyg som krävs för byggandet. Att göra det oanade. Att våga pröva det du inte vet.

Vi vet en del om det som varit. Vi vet en del om det vi kallar nu. Men om det kommande kan vi bara tro. Ett liv av utmätt tid kan ändas plötsligt eller levas till ett av ålder utslocknande. Vi vet inte. Du vet inte. Denna osäkerhet är särskilt stark under puberteten. Därför är ögonblicket dyrbart och icke utbytbar. Vad är då

meningen med denna utmätta tid? Varje ögonblick ställs vi inför val som avkräver oss beslut. Varje beslut vi tar påverkar det kommande (val av smörgåspålägg, val till riksdagen, säga förlåt eller inte, invasion av Irak, springa åt höger eller vänster, en kyss...). Vi bedömer situationen utifrån vad vi tror oss veta, utifrån det som varit.

Du bygger in dig i dina egna tankar och skapar din egen sanning. Du ser det du vill se och hör det du vill höra. På så sätt omformar du din tillvaro – gör om världen. Koreografi bildar sammanhang av rörelse i rum och i tid. Så komponerar du dina olika fragment till nya meningar och erbjuder dem till oss andra i mötet.

Att applicera detta som en metod för konstnärligt arbete i en god pedagogisk process, kräver en stark konstnärlig identitet. Att som konstnär få samarbeta med danspedagoger eller andra lärargrupper inom skolan, är ett privilegium och det som ger arbetet en fortsättning när vi som tillfälliga gäster far vidare. Men - det förutsätter att pedagogen/lärare har ett genuint intresse för konstnärlig process och en vilja att lämna den konvention kring ”lärandet” och danslektionen som sätter träningen som mål, till förmån för något mer oförutsägbart... Och – viljan att också se föreställningen och den gästande konstnären som en tillgång.

Din upplevelse

Alla bildar vi oss föreställningar om både det ena och det andra. Det du ser är inte vad din granne ser. Det är våra personliga minnen och erfarenheter som utgör våra redskap till förståelse och tolkning. Mening. Detta oavsett om det gäller mötet mellan oss här och nu, eller mötet med en föreställning.

Att se sin egen rörelse som en språklig handling är en källa till kunskap om det meningsbildande. Genom att iaktta även andras rörelse lär du dig avlyssna omvärlden. Kroppens mysterier är outgrundliga. Inför din blick blir rörelsen genomskinlig och avslöjar betydelser långt bortom ordet. Lusten att veta, se, uppleva är för mig synonym med lusten att lära.

Kroppen är vår hemvist. Kroppen är vår utgångspunkt. Så rör vi oss bland våra minnen och erfarenheter, tar sats och skapar oss nya. Varje dag återerövrar vi vår rörelse och dess kommunikativa förmåga i talande tystnad eller ursinnets vrål. Detta gör vi oavsett ålder. Stum är kroppen aldrig. Vi står, går, ser, blundar, skrattar... Vi sträcker ut en hand. Tar och njuter av att vidröra eller äcklas över en oönskad beröring. Vi lever. Snart nog blir vi en av dem som vilar sig. Då först gräver vi ner våra kroppar att multna i jord och tystnar inuti. Till dess har vi alla möjlighet att använda oss.

I vårt kulturarv har vi en mycket spännande danstradition. Hur får våra barn del av den? Det sociala dansandet är starkt bland olika ungdomsgrupper, den folkliga dansen stark företrädesvis i vissa invandrargrupper, men dansen som konstform har fortfarande många barn aldrig mött. Detsamma gäller ofta också de vuxna i barnens värld, detta oavsett om de bor i småstad eller storstad. En kulturell orättvisa!

Vi måste avkräva våra politiker rätten till vårt kulturarv med danskonsten som en självklar del. Om mina teorier om konstens funktion ska kunna förverkligas i praktik,

förutsätter det en stark lust till mötet. En vilja att själv se, uppleva och pröva mötet med danskonstens olika formspråk. För mig handlar det ytterst om rätten till vårt språk och en utvecklad språklig identitet. Rörelse utgör ett primärt behov som rymmer en oerhörd kraft och detta kan vi synliggöra i dans.

Mitt arbete inom grundskola och gymnasium har sedan 1988 i huvudsak skett genom de s.k. skolprojekt som E.L.D.* bedrivit. Innan dess var det genom workshops och föreställningar jag mötte eleverna. Mitt senaste projekt var 2005. Mycket kortfattat har skolprojekten gått ut på att vi arbetat tillsammans med en klass under en intensiv vecka:

Alla elever deltar i en arbetsprocess där vi utifrån barnets egen rörelse söker väcka en tilltro till dess kommunikativa förmåga - att se sin egen rörelse som en språklig handling. Vi erövrar rörelsen och formar den till ett tilltal i dans. Ett tilltal som bottenar i barnets egen nödvändighet. Vi vill därigenom ge barnen en relation till den samtida konsten, dess möjligheter och funktion i vårt kulturarv och aktivera det vardagliga på ett nytt och spännande sätt.

Innan vi möter barnen träffar vi skolans kollegium i ett seminarium om danskonst. Vi berättar om dans som konstform, om vår arbetsmetodik - våra motiv och avsikter med projektet. Vi öppnar ett samtal om kollegiets förväntningar på vårt arbete och deras funderingar inför den föreställning som ska avsluta veckan. Vi talar om det här med att "förstå" dans. Detta är vår chans att få förtroende för den process som ska inledas, ett förtroende som är helt avgörande för såväl resultatet och uppföljningen av projektet.

När vi sedan träffar barnen är det deras associationer till ordet dans som får vägleda oss i det första mötet. Vilka är deras referenser? Deras förväntningar? Deras fördomar? Killar som är rädda för "bögar", flickor som är rädda för att inte "duga", de som tror att det ska bli "pest", de som tror att det ska bli jättekul..... Alla har sina tankar om dansens värld. Under dessa första minuter av presentation och associationer, iakttar jag och dansarna barnens rörelsevokabulär och gestik. På så sätt tolkar vi stämningar, söker ledartyper och de särskilt utsatta. Vi tränar/värmer upp och bekantar oss med det "fysiska läget" i klassen, utmanar killarna lite extra och uppmuntrar flickorna att ta plats. Alla är med och vi arbetar tillsammans.

Så snart vi kommit igång ber jag om en rörelse. Det kan vara allt ifrån "nej'ets" skak på huvudet till karatespark eller en suck. Så tar vi en till och fogar till den första, så ännu en osv. tills dess att vi har en hel sekvens av slumpmässigt valda rörelser där ingen är bättre eller sämre än någon annan. Vi arbetar med denna kombination av fullt igenkännbara rörelser, ger dem en rytm, ett tempo och prövar dem med full kraft. Och - plötsligt är den dansande känslan där! Vi skrattar åt gemensamma upptäckter och svettas över nya försök. När vi sedan prövar rörelserna i nya grupper, som solon, duetter, på olika platser i rummet, vansinnigt snabbt, i "slow motion", med musik, utan.... Var och en av oss ser de uttryck som växer fram. Uttryck vi tolkar utifrån våra olika personligheter och bagage av erfarenheter. Härifrån kommer vi snabbt vidare och kan börja arbeta med olika teman, med det som känns aktuellt och viktigt att spegla. Det är barnens vilja som ska finna en form. Jag finns med som guide och den som kan ge vissa ledtrådar till lösningen av fysiska mysterier. "- Jag vill kasta mig genom luften och landa på honom utan att han märker det. Hur gör man?" Det traditionella berättandet är långt borta, förklaringar frågas inte efter. Vi arbetar på intuition och känsla, lyssnar till rörelsens egen ton och litar till kroppens

val. Först efter flera dagar börjar vi prata om vad och varför. Då talar barnen om sina erfarenheter, jag och dansarna talar om våra.

Vi brukade avsluta veckan med en föreställning för hela skolan. En föreställning som oftast också gav barnen ett första möte med den samtida musikkonsten. Vid dessa tillfällen brukade barnen pröva resultatet av veckans arbete i mötet med publiken. Det som vuxit fram under svettiga timmar skulle iscensättas under ett par minuter. Livsviktigt! Att se ögonen glöda, all vilja parad med oro och nervositet. Vad ska hända? Det var fantastiskt att vara med om detta!

Genom dansen erbjuder vi barnet rum för det ogripbara. Rum för längtan och förväntan, för missmod, aggressivitet eller glädje. Rum för det som inte låter sig inordnas.

Att inleda dialogen genom t.ex. en kreativ process som den i dans, kan ge även oss själva kunskap, ny energi och en väldig massa lust. Och vi måste dela erfarenheten med barnen också som publik! Vad ser jag? Varför? Vad är att förstå dans?

Att förstå kan vara att uppleva, att bli berörd, kanske påmind om något för länge sedan bortglömt... frågor vaknar utan att vi därför nödvändigtvis måste finna alla svar.

Att våra skolprojekten var en bra arbetsmodell det vet både vi och skolan. Men hur kommer vi som konstnärer vidare i utvecklandet av danskonst för barn och ungdom? Hur kan vi befästa konstbegreppet som frizon inom skolans verksamhet? Utifrån dessa frågeställningar startade vi i E.L.D. 1996 ett treårigt forsknings- och konstnärligt utvecklingsarbete vid Fittjaskolan i Botkyrka kommun, söder om Stockholm.

På Fittjaskolans högstadium har jag sedan 1990 genomfört ett eller flera skolprojekt varje år. Under dessa år har både skolan och det omgivande samhället genomgått stora förändringar. Det mänskliga klimatet har hårdnat, skolans resurser beskurits hårt och segregationen befästs. Idag finns nästan inga etniskt svenska barn kvar i Fittja. Vi i E.L.D. följde under tre år en klass genom högstadiet i återkommande möten kring dans, musik och konstbegreppet i stort. Vi satte upp en målsättning sammanfattad i några frågeställningar:

Vari består danskonstens möjligheter i relation till barnets egen nödvändighet?

Hur ser rörelsens språklighet ut?

Vilka är danskonstens möjligheter inom grundskolan?

Skolan sökte pengar och finansierade projektet via bidrag från Stockholms Läns Landsting och Stiftelsen Framtidens Kultur. Skolan valde klass 7A som mottagare av projektet. Klassen bestod av 15 barn: kurder, turkar, syrier och sydamerikaner. Flera av de kurdiska barnen kom från Kuluområdet i Turkiet och hade en mycket låg nivå på både sin svenska och sitt modersmål vilket i delvis gjorde dem "språklösa". Dessa barn levde också i en kultur som inte alls var lika skriftspråklig som vår. Gemensamt för klassen var också en mycket dålig skolunderbyggnad. Eleverna kom från olika mellanstadieskolor och räknas generellt som mycket "svaga". Flera hade stora sociala problem och vissa var även kriminellt belastade. Detta var hårt utsatta barn i ett mycket snålt samhällsklimat.

Några reflektioner efter första årets arbete, augusti 1996 - maj 1997:

För oss var det svårt att inte ens enkel ”vardagssvenska” kunde följas av alla. Vi kunde inte prata med varandra och räkna med att vi gjort oss begripliga. Vi upplevde klassen som vilsen, orolig, destruktiv... Klassens lärare hade kunskap om och ett engagemang i barnen vilket var ett starkt stöd. I arbetet med dansen framträder våra kulturella olikheter, könsrollstänkande m.m. Första terminen arbetade vi med dans (träning, improvisation, komposition). Alla barn fick också träffa tonsättare, arbeta i musikstudio, pröva ljusdesign, möta musiker, se dansvideo, göra studiobesök hos E.L.D. m.m. Terminen avslutades med föreställning för hela högstadiet, sedan vi byggt scen i sporthallen. Barnen redovisade två korta danskompositioner och E.L.D. gav föreställningen OM... det andra, med medverkan av Stockholms Saxofonkvartett.

Vårterminen ägnades helt och hållet åt videoproduktion. Med höstterminens erfarenheter i bagaget gick vi vidare. Barnen skrev manusunderlag, arbetade fram koreografi/regi, filmade och gjorde musik. Alla texter och annat underlagsmaterial finns bevarat. Arbetet redovisas i videon: En sjuas tankar bland levande människor och döda ting, 15 min.**

Arbetet var mycket krävande och svårt, både konstnärligt och pedagogiskt. Svårigheterna var många inte minst p.g.a. elevernas sociala situation, obefintliga självkänsla och totala oförmåga till kollektivt arbete. Barnen representerade en kultur väsensskild från vår svenska och manifesterade i sin vardag en vilsenhet, oro och aggressivitet över det utanförskap vi placerat dem i. De saknade i stort framtidstro. Hopplösheten strömmade emot oss och tog sig ständigt uttryck i destruktiva handlingar. Dagligen funderade vi över: vad kan vi egentligen erbjuda dem? Genom konsten en själens frizon, en stunds paus, en spegel?

Ur vårt perspektiv är det inte tillräckligt att få danskonsten prövad i föreställningar - hela arbetsprocessen måste upp på en nivå där också det dagliga innebär en utmaning som kan leda till rörelsestudier, nya frågeställningar och fördjupade konstnärliga insikter. Hur kommer vi dit? Hur kan vi bidra också till en nödvändig statushöjning i utvecklandet av danskonst för barn och ungdom? Utvecklandet av nya föreställningsformer? Arbetsformer som kan ge även andra konstnärer lust till möten med barn som målgrupp och visa på att dessa möten kan äga rum utan konstnärliga kompromisser?

Utifrån våra erfarenheter från Fittjaprojektet, gick vi 1998 in i ett nytt projekt tillsammans med Utvecklingscentrum för barnkultur, Musik i Hallands musiker och tonsättaren Marie Samuelsson. Tillsammans med en högstadielklass i Kungsbacka arbetade vi fram ett nytt verk: Det brinnande***, där barnen tillsammans med professionella skulle medverka på scen. Föreställningen gavs sedan på skolor och offentligt under turné i Halland.

Genom att träna blicken för de vardagliga rörelsernas och gesternas uttryck och känsla, utvecklar vi vår språkliga medvetenhet så att vi helt enkelt blir bättre lyssnare. Då kan vi respektera det som sägs även utan ord. Att arbeta med danskonst är att ständigt söka sig vidare i språkets utmarker. Att erövra rörelsen och inlemma den i en koreografisk form, ge den ett nytt sammanhang och mening. Att söka dansens egenart. Vi kan dela detta med barnen.

Det är naket, arbetet med dansen. Man lämnar kända koder och de avgränsningar som skapar trygghet. Det område som beträds kräver stor uppmärksamhet av både utövaren och mottagaren. Alla sinnen tas i anspråk. Även som en i publikens kollektiva massa sitter man ensam med sin upplevelse. Kanske är det just i detta mycket av det underbara med dansen finns. Det är i mötet dansen äger rum, det är min subjektiva upplevelse som ger den en mening - och så är vi tillbaka hos det lilla barnet igen. Det som så självklart bejakar sin egen upplevelse som en sanning. Här finns mycket att lära!

Efva Lilja

Citat ur:

Danskonst i språkets utmarker, E.L.D. 2000

Danskonst i fruset landskap, E.L.D. 2003

Danskonst i nöd och lust, E.L.D. 2005

Dessa böcker kan rekvireras från Danshögskolan, www.danshogskolan.se

Videoexempel:

Skolprojekt 2005

Det Brinnande 1998

Ex från föreställningen Hem 1995

Ex från föreställningen Med ögat mitt i pannan 2004

* E.L.D. var 1985-2005 en dansensemble och ett forum för ny koreografisk scenkonst där konstnärer och forskare från skilda områden samarbetade i utvecklingen av nya föreställningsformer och arrangörsnätverk i Sverige och utomlands. Detta arbete presenterades i koreografiska verk för olika scenrum, video och TV produktion samt olika konceptuella arbeten och site specifics som presenteras i skilda forum runt om i världen. Koreograf och konstnärlig ledare var Efva Lilja.

** Filmen: En sjuas tankar bland levande människor och döda ting, vann pris för Bästa film, Bästa ljud/musik och Bästa klipp vid Solna ungdomsfilmfestival 1997 i konkurrens med 100 utvalda filmer i högstadieklassen (av 5000 insända).

*** Det brinnande är också namnet på en bok av Gunilla Boethius, producerad av Statens Kulturråd 1999. Boken dokumenterade hela processen, arbetet i klassen, föreställningarna, intervjuer med deltagare och publik. Foton av Anna Von Brömssen. Boken kan rekvireras från Statens kulturråd.

Mer om Efva Lilja, biografi, texter, foton och filmer:

www.efvalilja.se

Kontakt: info@efvalilja.se
efva.lilja@danshogskolan.se